

Máté János

„Itt élned, halnod kell”
180 éve született Egressy Béni

1814. április 21-én látta meg a napvilágot egresi Galambos Pál sajkazinczi református lelképásztor gyermekeként a Szózat zeneszerzője. A miskolci református gimnáziumban, majd az ősi pataki Kollégiumban folytatta tanulmányait. Mind a vallásos, mind a hazafias nevelés igen fontos helyet foglalt el e két iskola tantervében. Zenei tanulmányokba csak később kezdett, de tehetsége korán megmutatkozott, dalai hírnevet szereztek neki. Ma is szívesen hallgatjuk ezeket a népies dalokat: Ne menj, rózsám, a tarlóra, Fürdik a holdvilág, Szülőföldem szép határa, stb. Népdalként terjedő dalait az egész országban énekelték, s Liszt Ferenc, Brahms és Rubinstein is feldolgozta, felhasználta műveiben.

Máté János a Károli Gáspár Református Egyetem Hit-tudományi Karának zenetanára, a budapesti Kálvin téri református templom orgonistája.

Tanulmányai befejeztével néhány évig kántortanító volt Mezőcsáton és Szepsin, majd Kassán színész lett. Kolozsvár és Buda színházának közönsége is élvezhette játékát. Olaszországban énektanulmányokat végzett, ezután operákban és daljátékokban is fellépett. Költői tehetségének és énekes-színészi munkásságának eredménye, hogy ő írta a szövegekönnyvet Erkel két legnépszerűbb operájához, a Hunyadi Lászlóhoz és a Bánk bánhoz.

Részt vett a szabadságharcban. A kápolnai csatában megsebesült, de 1849-ben Komáromban Klapkánál jelentkezett szolgálattételre, és zenekari igazgatóként működött. A szabadságharc bukása után ismét kántortanítóként működött, ekkor írta zoltárfeldolgozásait. Kéziratban maradt korálkönyve a Ráday Könyvtár birtokában van, azonban Gupcsó Ágnes zenetörténész szíves szóbeli közlése alapján tudomásunk van egy másik példányról is – egymáshoz való viszonyuk még tisztázásra vár. A Ráday Könyvtár példánya 53 zoltár és 30 dicséret feldolgozását tartalmazza, nyilván a legismertebb énekek dallamait. Jelentősége főleg abban van, hogy hiteles képet ad a kor gyülekezeti énekkíséret-stílusáról. A harmonizálás nem különlegesen érdekes, sok szűkített akkord, néha még párhuzamok is előfordulnak, a szólamok száma is meglehetősen szabálytalan. Érdekes, hogy a sorok között néhány hangos közjátékok találhatók. Ezek a kromatikus futamok és hasonlók mindig a következő dallamsor kezdőhangjára vezetnek rá. Erre azon, (a feljegyzések szerint még a múlt század második felében is általános) gyakorlat miatt volt szükség, hogy mivel a gyülekezet tagjainak nagy része nem tudott olvasni, esetleg énekeskönyve sem volt, soronként diktálták az ének szövegét. Az így megszakított dallamok újabb és újabb kezdőhangját segítettek eltalálni ezek a kis közjátékok (vö. Bach, In dulci jubilo, stb. korálelőjátékok, Orgelwerke, Peters-kiadás V. kötet, Függelék). Külön tanulmányt érdemelne, hogy milyen

hatással volt ez a gyakorlat az éneklés alakulására, torzulására. Jellemző, hogy a feldolgozott, ezek szerint a gyülekezetben használt énekek aránya: 53 zsoltár és csak 30 dicséret.

Életművének csúcspontja a Szózat megzenésítése volt. 1843-ban Bartay András pályázatának első díját, 20 aranyat nyert ezzel a nemes pátoszú zenével, amely méltó párja lett Vörösmarty költeményének, és méltán emlegetjük, énekeljük együtt Erkel Himnuszával.

Csodálatos ösztönnel ragadta meg és fejezte ki zenével a vers hangulatát. Vörösmarty már-már tragikus hangvételű verse méltóságteljes, bizakodó hangulatot kapott. Az 5. és 6. sor elkomorodó moll-hangulatából („A nagy világon e kívül nincsen számodra hely”) a dallam kiemelkedik a csúcspontra, és a két legfontosabb szót: „itt” és „éljed” szavakat úgy hangsúlyozza, hogy az előbbi a legmagasabb hang az „éljed” szót pedig megismétli, ezzel adva meg az egész mű alaphangulatát, kiemelve, hogy a hazáért *élni* a legfontosabb dolog.

Ez a két sor sokakat, sokunkat tartott itthon, amikor 1956 után divat volt a jobb érvényesülés kedvéért hátat fordítani ennek a hazának.

Boldog az a nép, amelynek hazaszeretetét ilyen Himnusz és Szózat erősítheti. Emlékezzünk hálával azokra, akiktől ezeket az az ajándékokat kaptuk!

Kéziratlapok Egressy Béni korálkönyvéből

XXVII. Zsoltár.

Hoz-zád' li-al-tól ke-gyev u-

En se-git-sé-gem és lő-vá-

PRO MEMORIA

rom Stall-gass meg he-gyel-ma-sen en- oloid

gem ne hall-gass el mert el kell vess-

nem t-zol-hoz ha-son-lo

he-szer kider a lo-

por-so he-gyel (elöül) Vik

XXXIX. Zoltán.

Magam = ban el ve = ge = zém és mondám

Hogy dol = gom meg tartó = tatnam Hogy nyel =

vem oly i get ne ej = tene Mely en =

né = lom but sze = rerne En' szá =

jamma zabo = lát ve = tettem Míg a

